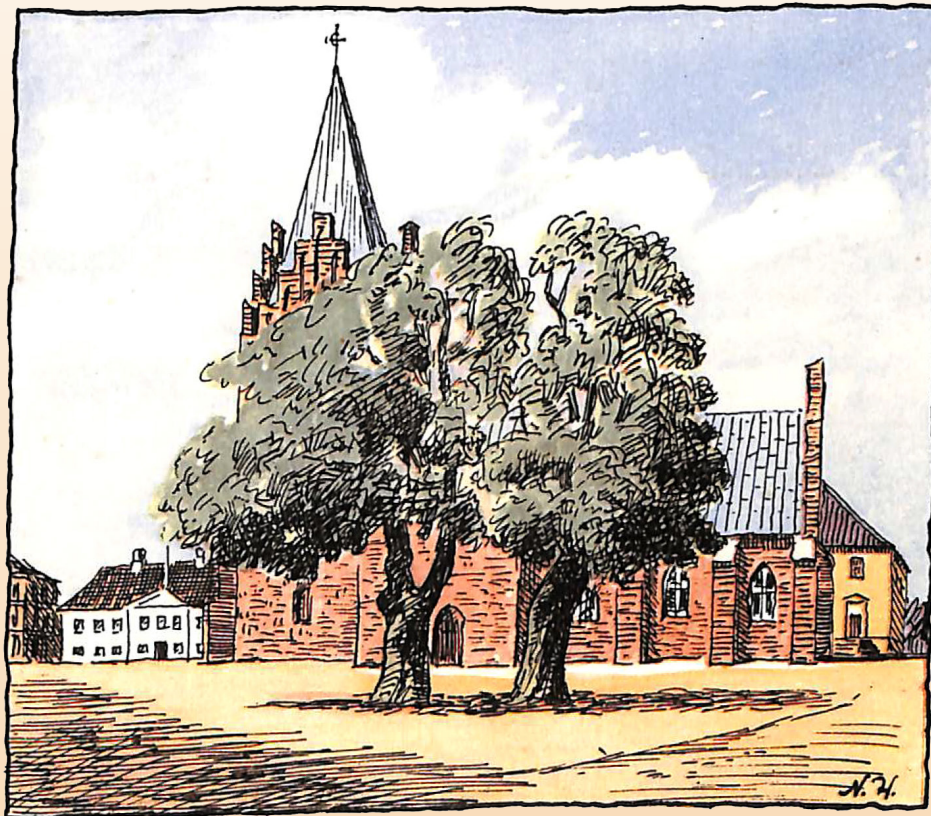

Er »Den historiske Djurs-Å« Grenaa-Å eller Veggerslev Å?

Særtryk af svar på forfatteren Johs. Bildes »Åbne brev«
i Grenaa Folketidende
24. febr. 1951

GRENAA
Orenaa Folketidendes Bogtrykkeri
1951

Er »Den historiske Djurs-Å« Grenaa-Å eller Veggerslev Å?

Særtryk af svar på forfatteren Johs. Bildes
»Åbne brev«
i Grenaa Folketidende
24. febr. 1951

Indholdsfortegnelse

Er »Den historiske Djurs-Å« Grenaa-Å eller Veggerslev Å?	7
A. Den historiske litteratur	7
B. Geologiske beviser	10
C. At Grenå Bro.....	14

Er »Den historiske Djurs-Å« Grenaa-Å eller Veggerslev Å?

Ved diskussionsmødet i Grenå d. 16. februar 1951 med forfatteren Johs. Bilde om dette emne udtalte jeg efter referatet, at ifølge sagens natur lod spørgsmålets besvarelse sig ikke bevise med fuldkommen sikkerhed.

Men jeg mener at have tilføjet - eller hævder ihvert fald at have kunnet tilføje - at der er en til vished grænsende sandsynlighed for, hvilken der er den rigtige antagelse, nemlig den, at Djuråen ikke, som af Bilde hævdet, kan være den nuværende Veggerslev Å.

Som tidligere nævnt støtter Bilde sin påstand på en fodnote i Traps Danmark II udgivet 1875 bind 5, side 526, hvor der står:

»Djurs-Å er ikke den nuværende Gren-Å, men derimod den Å, som fra Buskehuset falder i Kolind Sund i forbindelse med den bæk, som nu løber forbi Veggerslev syd om Benzon Skov og ud i Kattegat.«

Nævnte bog er det eneste sted i hele den trykte litteratur - så vidt mig bekendt - hvor denne påstand fremsættes. Derimod er der mange steder, hvor der står det modsatte. Jeg skal fremføre nogle af disse fra

A. Den historiske litteratur

1) E. Pontoppidan: Den danske Atlas 1768. Bind 4. Side 266: »Grinnaae ligger ved ovenbemeldte Aae, i gamle dage kaldet Diurs-Aae, hvilken kommer fra den sø kaldet Kollind-Sund, og ... gør skilsmisse [d.v.s. skel] imellem Synder og Nørre Herreder.«

NB. Dette er et meget vigtigt vidnesbyrd, efterdi artiklens meddeler, pastor J. L. Risom, var sognepræst i Grenå i 31 år (1743-77), altså netop på den tid, da bogen udkom, og selv har skrevet meddelelsen. Han må jo følgelig have de bedste betingelser for at vide besked om sagen.

2) Traps Danmark I udgave 1858. Bind 2. Side 4-14.

»Vandløbet, hvorved Grenaa ligger, var i ældre tid af større betydning end nu, da det dannede en seilbar vei mellem havet og Kolindsund ... aaens oprindelige navn var Diuraa eller Dyrs Aa«.

3) Samme bog side 520.

»Nørre Herred benævnes i ældre skrifter Nørre-Dyrs Herred efter Dyrs eller Diurs-aa, nu kaldet Gren-aaen, der danner sydgrænsen mod Sønder Herred«.

4) Traps Danmark 2. Udgave 1875, bind 5, har foruden den af Bilde stadig citerede fodnote følgende oplysning på side 631:

»... Sønder Dyrs Herred har sin oprindelse fra Dyrs eller Djurs Aa og Kolindsund, hvilke danner grænsen mellem Nørre og Sønder Herreder«.

5) Traps. Udgave 1901, bind 4, side 840:

»Grenaa By har i gamle dage haft en langt gunstigere beliggenhed end nu med den sejlbare Djursaa eller Gren-aa, som danner afløb fra den udtørrede sø Kolindsund«.

6) Trap 4. Udgave 1925, bind 6, side 421:

Ganske samme ordlyd som 3. udgave.

7) Saxo: Danmarks Krønike, oversat af Grundtvig, 1822, bind 3, side 445:

»Dyrsaa, hvor der efter Snorre Sturlassøn låe en kjøbstæd, slutter man, må være Grenaa, som da burde skrives Grindaa ...«.

Djursland.

Udsnit af J. Haas' kort over Århus Stift. Trykt og udgivet i 1767 af A. H. Godiche, København. Det er dette kort, som er gengivet i Pontoppidans Danske Atlas fra 1768. Som man ser, går den tykke, sorte streg, som angiver grænsen mellem Nørre- og Sønder-Djurs Herreder, langs Kolindsund og den nuværende Grenå Å til havet. Da herredsdelingen går helt tilbage til oldtiden, og da alle topografiske værker anfører, at det er Kolindsund og Djursåen, som danner grænsen mellem de to herreder, turde det være indlysende, at det er den nuværende Grenås Å, der svarer til den historiske Djurså.

8) Saksens Danesaga oversat af Jørgen Olrik 1925, bind 3, side 172:
»... Sven lod snækkerne lægge ind i Djursaa - ved Grenaa - medens han med de raskeste ryttere rykkede frem mod Viborg ...«.

9) Samme værk, bind 4, side 267: »Erling og Orm fandt jydernes flåde liggende i Djursaa - det samme som Grenaa - og vandt en let sejr«.

10) Snorre Sturlassøn: Heimskringla. Oversættelse af Johs. V. Jensen og Hans Kyrre 1948, bind 3, side 313:

»Ved Djursaaen kom de da ogsaa over en afdeling af den hjemvendte danske ledingsflåde ... efter kort tid tog danskerne flugten; mange af dem faldt, og Erling og hans mænd plyndrede baade skibene og købstaden (Grenaa), hvorefter de med et mægtigt bytte vendte hjem til Norge«.

11) Herredsdelingen går helt tilbage til oldtiden. Da alle fremstillinger - også Trap 2. udg. fra 1875 - er enige om, at skellet mellem Nørre- og Sønder-Herred dannedes og dannes af »Djursø« (altså Kolindsund) og »Djursaaen«, skulle det synes at være indlysende, at det er Grenå A, der menes, da skellet mellem Nørre og Sønder-Herred den dag i dag går, som det har gået i middelalderen, da krigsbegivenhederne fandt sted.

B. Geologiske beviser

Ved istidens slutning (for ca. 10.000 år siden) var Djurslands halvøen dækket af et bredt sund, som gennemskar halvøen i hele dens længde fra vest til øst og stod i forbindelse med Randers fjord mod vest og Kattegat uden for Grenå mod øst. Men desuden førte to indre sunde derfra mod nord, et ved Hevringholm, der afskar det nu værende

Djursland. Udsnit af et hollandsk kort over Jylland fra ca. 1660. Udgivet af bogtrykker og kartograf Willem Janszoon Blaeu i Amsterdam. Kortet er - som alle ældre kort - tegnet uden virkelige, geometriske opmålinger. Det gengiver derfor kun i grove træk landets omrids, men hovedpunkterne genkendes dog, selv om afstandene er ganske unøjagtige. Læg mærke til Veggerslev Å og Bro tæt syd for Sostrup. Ligeledes til Djursåens udløb forbi Grenå og Grenå Bro.

Kort over Danmark på Snorre Sturlassons tid, altså omkring år 1200. Kortet må være en rekonstruktion, som bygger på nutidige kort, men med indsættelse af de middelalderlige lokaliteter og stednavne. Det er taget fra Johs. V. Jensen og H. Kyrres oversættelse og udgave fra 1948 af Snorres Kongesagaer (nedskrevet 1220-30) og viser altså Dyrsåens udløb v. Grenå.

Rougsø Herred, og et ved Emmelev, der afskår de 7 »Udenkjær sogne« eller »øsogne«, som Bilde kalder dem.

Landet hævedes efterhånden, og i stenalderen (for ca: 5000 år siden) var allerede det ene af disse sunde, nemlig den ved Emmelev, lukket, hvilket klart fremgår af »Danmarks geologiske Undersøgelser« kort. (Se kortet andet steds).

På vikingetiden (for ca. 1000 år siden) var alle fire sunde forlængst lukkede ved landets hævnning, og den midterste del forvandlet til en indsø - »Djursøen« eller »Kolindsund«. 3 større åer førte vandet fra denne indsø ud i havet: Alling-Å og Hevring Å mod vest og Grenå-Å mod øst. I Emmelev-Dalen løb den nuværende Holme rende mod syd til Sundet og Veggerslev Å mod nord til Kattegat, altså til hver sin side.

Landet hævedes stadig, og geologerne mener, at denne hævnning i de 4-5000 år fra stenalderen til nu andrager mindst 6 m (altså ca. 20 fod).

Når spørgsmålet om, hvorvidt den historiske Djurså har gået gennem Emmelev-Dalen (som Johs. Bilde påstår), eller over Enslev Enge forbi Grenå (som ellers fra de ældste tider har været antaget), skal besvares ud fra geologiske synspunkter, er det nødvendigt at se på højdeforholdene begge disse steder.

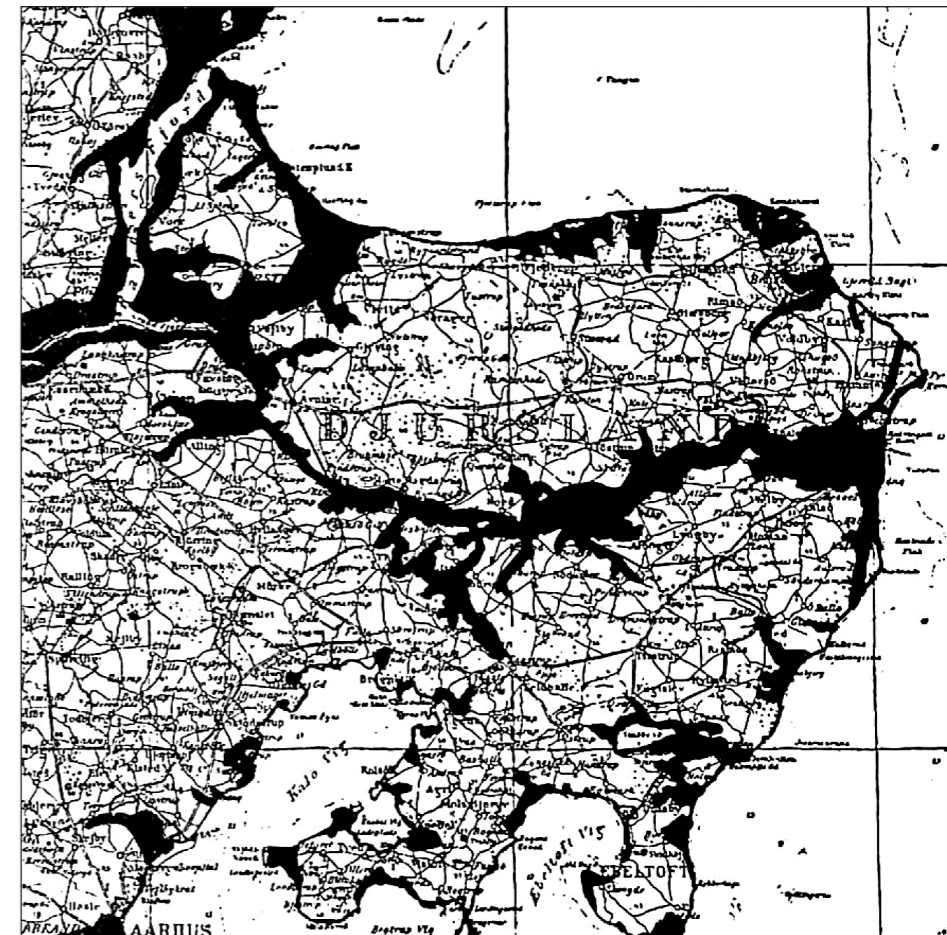
Det må være indlysende, at den sandsynligvis har gået gennem den laveste af disse sænkninger. Generalstabens geodætiske kort angiver landets højde over havet for mangfoldige tusinder af steder spredt over det hele land (dels i fod, for de ældre målinger, dels i meter, for de nyere, idet det må erindres, at 1 meter er godt 3 fod).

I den ca. 5 km lange Emmelev Dal, som går fra Nybro ved Ginne-rup Kær videre mod nord over Skindbjerg og Emmelev til tæt vest for Veggerslev, ligger alle steder mindst 20 fod over havet, hele den mid-

Kort over stenalderhavets udbredelse på Djursland for ca. 5000 år siden. De med sort angivne partier er de dele af Djursland, der den gang - men ikke nu - var dækket af havet.

(Tegnet på grundlag af Danmarks Geologiske Undersøgelser kort).

NB: Læg mærke til, at det ene af de mindre sunde, nemlig det ved Emmelev, allerede på dette tidspunkt var lukket, således at kun en lille rest - ved Veggerslev - var tilbage. Derimod havde sundet mod øst ved Grenå endnu sin fulde bredde.

terste del omkring Emmelev Vase (d.v.s. vadested) endogså 28 fod over havet. Dette sted er vandskel, hvorfra Holme Rende løber mod syd til Skærvad Å, som forbi Buskehuset falder ud i Kolindsunds Nordkanal. Mod nord løber vandet fra Emmelev gennem Veggerslev Å, derfra Veggerslev Bro ligger meget lavt videre ud i Gjerrild Bugt. Der er ingen sandsynlighed for, at disse to små vandløb i de sidste 1000 år har været et og har dannet en sejlbar forbindelse mellem Gjerrild Bugt og Kolindsund, således som Johs. Bilde mener og som Trap II udgave 1875 antyder.

Angående sænkningen fra Kolindsund mod øst, som angives af Gammel Å og den nuværende Grenå-Å, gælder, at intet sted i de ud-

strakte engdrag (Enslev Enge, Grenå Enge forbi Grenå by til havet) ligger mere end 7 fod over havet. Herfra naturligvis undtaget kanal-digerne, der rejstes ved Kolindsunds udtørring i 1870'erne, og Hessel Hede, som ved sandflugten omkring år 1600 dækkedes af metertykke sandlag.

Det vil heraf ikke være vanskeligt at slutte, om det er mest sandsynligt, at »Djursåen« har været vandløbet gennem Emmelev-Dalen, der på en strækning af 5 km skal passere en højde på fra 20 til 28 fod, eller vandløbet forbi Grenå, som gennemløber strækninger, der på intet punkt ligger højere end 7 fod over havet.

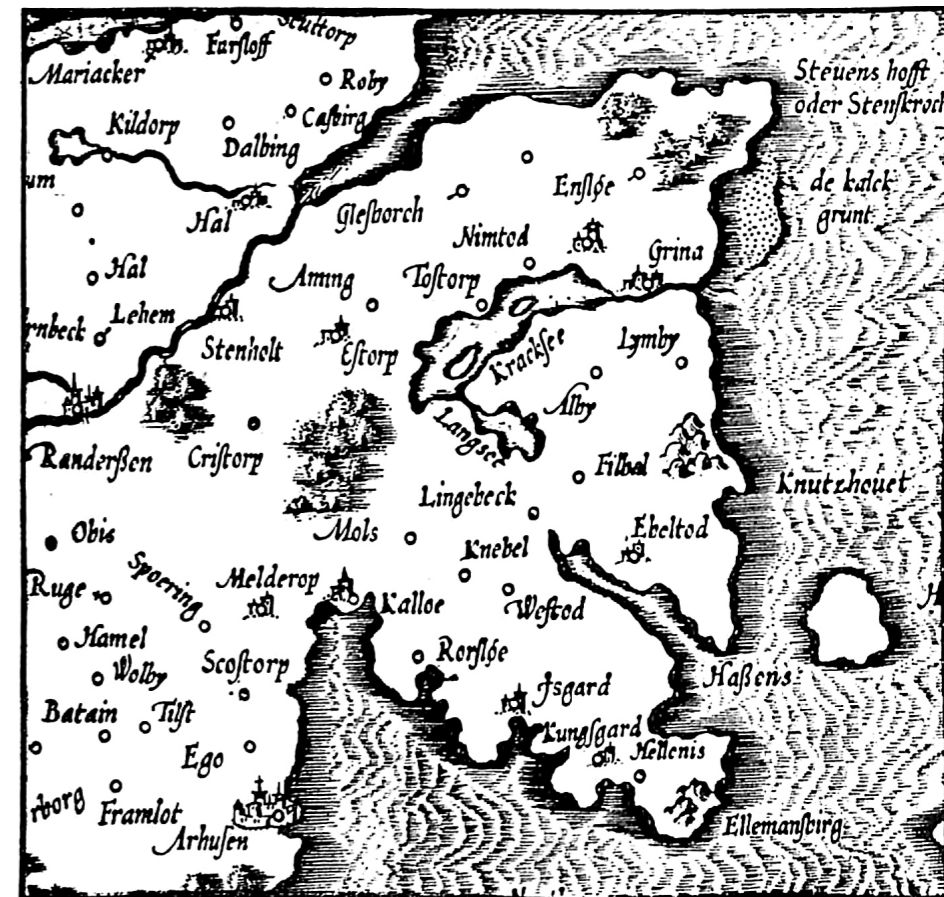
C. At Grenå Bro

har eksisteret i hvert fald ved år 1300 og rimeligvis før, er en kendsgerning. Hvorledes så de historiske beretninger hos Saxo og hos Snorre om søslagene i 1060 og 1165 skal forstås, kan ingen afgøre med sikkerhed. Der er jo den mulighed, at udtrykket »Ved Djursåen«, som beretningerne anvender, skal antyde den 3 km lange strækning fra åens munding til Grenå Bro. Der er jo også den mulighed, at datidens små snækker har kunnet sejle under broen. Et faktum er det i hvert fald, at der står hos Snorre, at nordmændene plyndrede danskernes »skibe saavel som købstaden«, og hermed må dog nødvendigvis være ment Grenå by, hvad oversættelserne også angiver.

Carl Svenstrup

Djursland.

Udsnit af kortet over Midtjylland i J. Hondius' franske udgave af Mercators Atlas 1633. Ligesom kortet tidligere - og i øvrigt alle kort fra tiden før ca. 1780 - er det tegnet uden geometriske og trigonometriske opmålinger. Men det viser, trods unøjagtigheder i former og afstande, den tids opfattelse af hovedtrækkene af landets geografiske forhold - i dette tilfælde Kolindsunds udløb gennem åen forbi Grenaa, altså Djursåen.

Carl Svenstrup født 23. januar 1881 i Grenaa, død 17. februar 1964 i Grenaa, var bibliotekar, som blev modtager af Dannebrogordenen i 1947. Han er bedst kendt for sit mangeårige arbejde med Grenaa byhistorie.

Svenstrup blev født ind i en skomager familie i Østergade i Grenaa. Han gik ud af Grenaa private Realskole som 14-årig for at komme i lære som skomager. Efter læreårene drog han på valsen bl.a. i Tyskland, men vendte hjem for at læse til lærer. I 1906 blev han færdig som lærer fra Blaagaards Seminarium og vendte tilbage til Grenaa som lærer ved sin gamle realskole.

I forbindelse med 1. verdenskrig blev den daværende bibliotekar ved Grenaa Bibliotek indkaldt og Carl Svenstrup overtog arbejdet som bibliotekar. I 1947 blev han Ridder af Dannebrog og stoppede som lærer for udelukkende at hellige sig biblioteket og »Grenaa Bys Historie«, som han var påbegyndt udgivelsen af i 1933. Byhistorien har fyldt meget i Svenstrups liv, den udkom i perioden 1933-1957 og et komplet sæt indeholder 2.793 sider. Efter næsten 25 års arbejde var »Grenaa Bys Historie« færdig.

Grenaa Købstad bekostede i 1951 et maleri af Svenstrup, der er ophængt på rådhuset i Grenaa. I november 1954 fratrådte han som bibliotekar og i 1958 blev han æresborger i Grenaa. Svenstrup var gift to gange og overlevede begge hustruer, fik to drenge, var aktiv vinterbader og ivrig amatør fotograf. Han døde den 17. februar 1964 på De gamles Hjem, Lillegade 48 i Grenaa.

Information hentet fra Wikipedia.
Kildehenvisninger foreligger sammesteds.
https://da.wikipedia.org/wiki/Carl_Svenstrup